

AZ OKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM SZEMLELTETŐ FILMKIRENDELTSÉGE
filmdia sorozatából

120. szám.

IRODALMUNK KEZDETEI .

/kronikák, kódexek, nyelvemlékek/.

Irodalomtörténeti sorozat: 26.

Készült: 1952. évben.

1. A magyarok vándorlása és kalandozása.

E térkép a magyarok vándorlási utját és kalandozásait mutatja be. Az ebből az időből származó ósköltészet jelentős része feledésbe merült. Csupán a magyarság eredetéről és harcairól szóló mondákról vannak bővebb értesüléseink, mert ezeket, történeti tárgyuk miatt, később egyes középkori krónikások /történetirók/ feljegyezték. Amikor a magyar költészet kialakulása megkezdődött, a társadalom formája az ósközösség volt. Ez a társadalom még nem ismerte embernek ember által való kizsákmányolását. Költészetünk a legrégibb időkben ennek a szabad közösségnek a közös ügye, közkinccse volt. A költészetet az emberi munka keltette életre. A munka ritmusa csalta elő az emberből az éneket, a dalt, amely a munkát könnyebbé, szebbé varázsolta. A magyar nép ősi munkadalai nem maradtak ránk. Egy későbbi feljegyzés azonban megemlékezik róluk /lásd Gellért legenda/.

2. A rovásírás abc-je: a csikszentmiklósi felirat /1501/, az énlakai felirat /1668/.

Az ősi osztálynélküli társadalomban a magyarok még nem ismerték az írást. Krónikáinkból tudjuk azonban, hogy ezt az írásmódot a honfoglaláskori magyarság használta /Kézai, Káltyi Márk feljegyzése/. Turóczi János szerint a székelyek Mátyás király idejében még használták, sőt Benczédi Székely István, Bonfinius, Verancsics Antal és Szamosközy István feljegyzései szerint még a következő századokban is. Fennmaradt másolatos emlékei nyelvi és irodalmi szempontból nem jelentősek. Ilyenek: a csikszentmiklósi felirat, az énlakai felirat, a bolognai naptár. Képünk a rovásírás abc-jét és két fennmaradt másolatos emlékét mutatja be.

3. Az első, magyar szavakat tartalmazó, latinbetűs nyelvemlék /1055/.

Amikor a honfoglaló és kalandozó vezérekről szóló énekek keletkeztek, az osztálynélküli társadalom bomlása már előrehaladott volt. A X. század második felében pedig megkezdődött az állam kialakulása is. A vezér magyar és szláv kíséretéből, a csatlakozott nemzetségfőkből és idegen lovagokból létrejött feudális uralkodóosztály, Géza fejedelem és István király vezetésével, megdöntötte a felbomlóban lévő nemzetiségi törzsi szervezetet. A szabad magyarokat fokozatosan szolgaságba, jobbágysorba taszították. A föld a király és az uralkodóosztály magántulajdona lett. Kialakulóban volt tehát a feudális osztálytársadalom. Az új feudális

osztályrend idealógiai igazolását a keresztény vallás adta meg. Az uralkodóosztály ezért megszerezte Magyarországon a keresztény egyházat, mely a feudális államszervezet fontos része lett. Az írásnak fontos szerepe volt a feudális államban. A feudális társadalmi rend a magántulajdonra épült. A magántulajdont igazoló okleveleket meg kellett írni s a feudális állam egyházi szervezeteinek alapítványait írásba kellett foglalni. A tulajdonviszonyokat törvényekkel kellett szabályozni. Mindez pedig írásbeliséget igényelt. A honfoglalás után a Magyar feudális állam kialakulásakor tehát elterjed a latinbetűs írásmód is Magyarországon. Irodalmunk tehát latinbetűs, kézírásos és latin nyelvű emlékekkel kezdődik. Kézírásos nyelvemlékeink latin és magyar nyelvűek. Magyar nyelvű emlékeink kétfélek: szórványos emlékek /latin szövegben előforduló magyar szavak, részletek/ és összefüggő nyelvemlékek. Képünk a legrégibb szórványos magyar nyelvemlék egy részét mutatja be: a tihanyi apátság alapítólevelét, 1055-ből. Szövege latin, de 58 magyar szó és 9 magyar képző és rag fordul elő benne. Sőt van benne egy csaknem egészen magyar mondat is.

4. A gyulafehérvári nyelvemlék egyik szakasza.

Töredékes, szórványos nyelvemlékeink közül való a Gyulafehérvári Töredék néven ismeretes glossza is, amely 48 magyar szót tartalmaz. A feljegyzés szerzője ismeretlen. A glosszát Varju Elemér találta a gyulafehérvári Kódexben.

5. A Königsbergi Töredék.

1862-ben Žacher Gyula königsbergi egyetemi tanár egy XIV. századi latin nyelvű kodex kötésében találta. A könyvkötő ugyanis a magyar szöveggel beírt pergamentlapot darabokra vágta és ezekkel készítette el a kodex bekötési tábláját. A töredék 27 magyar szövegű sort tartalmaz.

6. István király törvényeinek kézíratos emléke /részlet/.

A feudális magyar államban latin nyelven készültek az oklevelek, törvények, az egyházi könyvek. István törvényei egy 8 levélből álló negyedréti hártyakézíraton maradtan fenn. Képünk a törvénygyűjtemény egy részletét mutatja be.

7. A Margit-legenda egyik oldala.

A középkori egyházi könyvek közül a legendáriumok voltak irodalmunk első írásba foglalt termékei. Képünk a Margit-legenda egyik oldalát ábrázolja. A legendát Ráskai Lea másolta 1510-ben. 116. levél.

8. Hasonmás a gyulafehérvári Batthyány-könyvtár "Missale"-jának címkéjéről /1377/.

A középkori feudális magyar államban a klérus és az udvari kancellária tartotta kezében az írásos kultúra monopóliumát. A kolostorok szerzetesei készítették a kézírásos latin nyelvű "Missale"-kat. Képünk egy 1377-ből származó "Missale" címlapját ábrázolja.

9. Regősök és joculatorok a Lehel-kürtön.

Az egyház a nép ősi költészetét, mivel az világi tárgyú volt, üldözte a feudális középkorban. A nép költészete azonban, az üldözés ellenére is fennmaradt. Évszázadokon át megőrizte a honfoglalásról és a kalandozásokról szóló énekeket. A regősök és joculatorok szájról-szájra adták a világi tárgyú népi költészet hagyományait. Képünk igen erős felnagyításban a Lehel-kürtjére fagrott regősöket és joculatorokat mutatja be.

10. Hangszeres regősök és joculatorok a Lehel-kürtön.

11. Anonymus krónikájának első lapja.

A feudális magyar állam uralkodó osztálya uralmát történetileg is igazolni akarta. Ezért a középkori történetírást is érdekeik szolgálatába állították. A krónikások a király érdekei szerint írták krónikáikat. Latin nyelven írott krónikáink közül az első Anonymus "Gesta"-ja, amelyet P. mester II. Béla idejében, az 1140-es években írhatott. Képünk a "Gesta" első oldalát ábrázolja.

12. A Képes Krónika első oldala.

A legszebb kiállítású magyar krónika. Elveszett Árpádkori forrásmunka alapján 1340-től 1358-ig terjedő időben írta Kálty Mihály fia Márkus /Márk/. Márkus I. Károly uralkodása idején kezdte írni krónikáját. Különösen értékesek diszítései.

13. A Képes Krónika 5-ik lapja.

A Krónika e lapja Hunor és Magyar vadászatáról szóló mondát tartalmazza.

14. A Képes Krónika 41-ik lapja.

Ez a lap tartalmazza István harcainak leírását a bolgár fejedelem ellen. Figyelemreméltó a rajz diszítése.

15. Kézai Simon krónikájának kezdősora.

Kézai Simon IV. László udvari krónikása volt. Krónikáját 1282 és 1284 között írhatta. Kézai a Fehér-megyei Kézán született jobbágy-családból. Külföldön tanult. Műve a magyarok történetét az ősidőktől saját koráig, vagyis a XIII. század végéig tartalmazza. A népmondák hatására Kézai krónikájának egyes fejezetei művészi kidolgozása kis elbeszélésekké kerekednek.

16. A Halotti Beszéd, a legrégebb összefüggő magyar nyelvemlék.

A XIII. század elejéről maradt fenn az első összefüggő magyar nyelvemlék: a Halotti Beszéd. Eredetije a Pray-Kódexben. E nyelvemlék igen nagy jelentőségű a magyar nyelvtudomány szempontjából. Megismerhetjük belőle nyelvünk 1200 körüli állapotát.

17. Az első összefüggő magyar verses nyelvemlék: A Mária-siralom.

Legrégibb verses nyelvemlékünket 1922-ben találták meg. Szerzője

egy latin nyelvű ének nyomán írta. A vers tartalmazza a magyar népi verselés két jellemző sajátosságát: az alliterációt és a gondolatrítmust.

18. A Jordánszky-kódex 40-ik lapja.

A Jordánszky-kódex 196 levélből álló biblia fordítás. Báthory László munkája. A kódex elejétől végig ugyanazon másoló írása. Figyelemreméltó, hogy a szöveg diszítésében magyar népi motívumot is felhasznált a másoló.

19. A Nádor-kódex 703-ik lapjának hasonmása.

A Nádor-kódex oktató beszédeket, vallásos történeteket tartalmaz. A kódex végén két ének van hangjegyekkel. Ez a kódex legnagyobb történeti értéke, amennyiben ez az első magyar szöveg, amely mellett hangjegyek is vannak.

20. A Bécsi-Kódex 97-ik lapjának hasonmása.

Ennek a kódexnek a szövegét huszita papok fordították. Másolója ismeretlen. 162 levelet tartalmaz.

21. A Peer-Kódex egy lapjának hasonmása.

A Peer-Kódex 298 levélből álló kéziratos mű. Nevezetessége, hogy Vásárhelyi András feddő énekét is tartalmazza. Hat ismeretlen másoló munkája.

22. A Müncheneri-Kódex egyik lapjának hasonmása.

A Müncheneri-Kódex 108 levelet tartalmaz. Másolója Németi György. A Kódex egy naptárt is tartalmaz. Nevét onnan kapta, hogy egy német tudós a müncheni könyvtárnak ajándékozta.

23. Könyvmásoló a középkorból. /A Képes Krónikából./

A Képes Krónika egyik iniciálája egy könyvmásolót ábrázol. Ez a rajz korhű képet nyújt a középkori kéziratos irodalom munkásairól. A másolók a kódex végén rendszerint felírták nevüket és munkájuk befejezésének dátumát. Ezt a végső bejegyzést "kolofo"-nak nevezik.

Készült a Felsőoktatási Egyzetellátó Vállalatnál
Felelős vezető: Bojkovszky Lajos